

Критичний дискурс Майка Йогансена

Тетяна Петрова

*доктор філологічних наук,
професор зовнішньої кафедри української мови,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
(майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна);
e-mail: t.petrova@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9534-9891>*

У статті схарактеризовано особливості критичного дискурсу М. Йогансена на матеріалі текстів рецензій на словники. Визначено, що індивідуальний стиль мислення науковця, його творчі підходи до розв'язання певних проблем увиразнюються під час критичного оцінювання праць інших учених. Умотивовано актуальність розвідки, що зумовлена потребою аналізу рецензій М. Йогансена на словники, які є цінним складником його критичного дискурсу, осмислення і характеристики феномена його лінгвоособистості як рецензента.

Мета цього дослідження – схарактеризувати особливості критики словників та ознаки критичного дискурсу М. Йогансена на матеріалі рецензій на словники.

Рецензія на словник – це інструмент підвищення якості національної словникової продукції і водночас інтегральний жанр, що поєднує ознаки наукової комунікації, мовної критики й джерелознавства, які передбачають експертизу й оцінку словників. Жанр рецензії зреалізовується передусім у критичному дискурсі.

Установлено, що в проаналізованих рецензіях на словники виявляється авторська особистість критика М. Йогансена вглядового типу (термін Ю. Шевельова), а також рецензента з глибокою і широкою ерудицією, високим рівнем критичного мислення.

Визначено, що індивідуальність стилю критики М. Йогансена надзвичайно виразна, почасти з емоційно-експресивними конотаціями, які пов'язані з вираженням особистого ставлення рецензента до аналізованого матеріалу.

З'ясовано, що критичний дискурс М. Йогансена – це своєрідна інтелектуальна лабораторія, де він віддає частину себе й установлює цінність словників, здійснює їхній порівняльно-зіставний аналіз.

Відстежено оригінальні оцінні конструкції, якими пересипані рецензії, подекуди презентовані фразеологічними одиницями, що виявляють сутність індивідуальних смислів мовної особистості критика.

Головний підхід М. Йогансена щодо оцінювання словників – постулювання концепції «вірності» українській мові, прагнення її розвинути з опертям на сучасні напрацювання і кращі здобутки національної лексикографії.

Ключові слова: дискурс, жанр, критика, лексикографія, словник, стиль, рецензія.

...треба любити словники й копатися в них... [3, с. 21]

Нині для утвердження й зміцнення національної природи української мови надзвичайно цінними є надбання мовознавців початку ХХ ст., а з-поміж них критичні осмислення М. Йогансеном здобутків українського словникарства. Майк (Михайло) Гервасійович Йогансен – талановитий представник Харківської філологічної школи, що виформовується в другій половині ХІХ ст. [12].

1917 р. Майк Гервасійович закінчив Харківський університет, зокрема класичне відділення історико-філологічного факультету, здобув науковий ступінь магістра філології, навчався в аспірантурі і був учнем Л. Булаховського та О. Синявського. М. Йогансен – це, як відомо, поет, письменник, мовознавець, перекладач, журналіст, а також критик навчальних і наукових видань, лексикографічних джерел тощо.

Багатогранні напрацювання харківського вченого М. Йогансена відкрилися українській

науці лише в кінці ХХ ст. Як виразника доби Розстріляного відродження, результати інтелектуальної діяльності якого мали значущий вплив на розвій національної науки, він був безпідставно звинувачений і знищений тоталітарним сталінським режимом 1937 р., а реабілітований 1958 р.

Крім літературної діяльності (митець опублікував 8 збірок поезій, 10 книг прози, 4 книжки для дітей, 2 – із літературознавчими працями тощо), М. Йогансен досліджував проблеми мовознавства (наприклад, «Пристосування латиниці до потреб української мови» /1923/, «Фонетичні етюди (замітки з нагоди фонетики м. Шишак на Полтавщині в зв'язку з літературною вимовою)» /1925/), брав участь у створенні проєкту українського правопису 1928 р., також укладав словники, а саме був одним із упорядників «Практичного російсько-українського словника» (1926) та «Російсько-українського словника приказок» (1928) та ін.

Натомість сьогодні відомі поодинокі наукові розвідки, у яких українські вчені аналізують, зокрема, різножанровий мовознавчий доробок М. Йогансена і його внесок у розвиток Харківської філологічної школи 20–30-х рр. XX ст. [10], його рецензії на лінгвістичні праці знаних учених 20-х рр. XX ст., написані ним упродовж 1922–1925 рр. [5]. Індивідуальний стиль мислення науковця, його творчі підходи до розв'язання певних проблем виражаються під час критичного оцінювання праць інших учених. Актуальність пропонованої розвідки зумовлена потребою аналізу рецензій М. Йогансена на словники, що є цінним складником його критичного дискурсу, осмислення і характеристики феномена його лінгвоособистості як рецензента. Дослідження лінгвоперсони критика лексикографічних джерел може бути перспективним напрямом лінгвоперсоналогії – лінгвоперсоналогії критика.

Мета цього дослідження – схарактеризувати особливості критики словників та ознаки критичного дискурсу М. Йогансена на матеріалі рецензій на словники.

Найголовніше завдання літературного критика, на думку Ю. Шевельова, – «бути не поліцаєм, а дорадником, старшим другом, учителем, тренером, навіть просто екраном, що збирає промені світла й кидає їх назад, в очі публіки, що готова сприйняти мистецький твір, але ще не знає – як» [11, с. 223]. Завдання ж критика лексикографічного джерела, на авторське переконавання, – виявити в ньому те, що оминули інші, підкреслити переваги, установити недоліки й подати рекомендації щодо їх удосконалення. Для цього рецензентові слід володіти фаховими компетентностями, пов'язаними зі словникарською діяльністю, розуміти особливості організації мовної системи, а також бути авторитетним ученим із високим рівнем критичного мислення.

Рецензія на словник – це інструмент підвищення якості національної словникової продукції [8, с. 385] і водночас інтегральний жанр, що поєднує ознаки наукової комунікації, мовної критики й джерелознавства, які передбачають експертизу й оцінку словників [7, с. 226]. Жанр рецензії зреалізовується передусім у критичному дискурсі.

Рецензія на словник – це (а) науковий текст зі складною організацією, чіткою структурою та логічною послідовністю викладу інформації критичного характеру; (б) малий жанр; (в) вторинний текст за ступенем узагальнення, з «відкритою», «вільною» та «м'якою» композиційно-смисловою структурою [7, с. 240–241], однак вирізняється композиційною складністю, що спричинено незначним обсягом і необхідністю в межах однієї одиниці тексту рецензії, наприклад абзацу, подати оцінку хоча б одного параметра першоджерела [8, с. 334].

Оцінювання якості словника потребує його комплексного аналізу, а також спеціальних знань критика. Вибір форми й композиційних елементів тексту рецензії на словник і їхнє мовне втілення зумовлені специфікою вияву авторського «я» (Его), зокрема реакцією критика на розглядувані параметри джерела.

Наукові праці Майка Гервасійовича численно презентовано в «Покажчику з української мови» (1929–1930). У кінці передмови до зазначеного видання його впорядники – Л. Червінська й А. Дикий – дякують М. Йогансену за поради, консультування під час його укладання: «За цінні вказівки висловлюємо свою подяку М. Г. Йогансену» [9, с. IV]. Викладене дає змогу констатувати його гідну обізнаність щодо різних аспектів створення наукових текстів.

Серед приступних українських періодичних праць 20-х рр. – початку 30-х рр. XX ст. відстежено незначну кількість рецензій М. Йогансена на різні типи словників (на жаль, дві рецензії, не претендуємо на точність), які надруковані в щомісячному критико-бібліографічному часописі «Нова книга» (1924–1925) і становлять його критичний дискурс. Хоча його оцінювальні публікації щодо значущості словників нечисленні, однак уражає рясність розглянутих ним словників.

З'ясуємо ознаки ідіостилу М. Йогансена як рецензента словників та особливості його критичного дискурсу. Рецензії М. Йогансена – це оцінювальні статті аналітичного характеру, у яких обґрунтовано схарактеризовані словникові джерела. Вони вирізняються інформативною насиченістю, динамічністю, ритмічністю, оригінальною організацією коментарів про ознаки рецензованих першоджерел. Компоненти композиції (*Заголовок, Вступ, Основна частина й Висновки*) (див. про це: [6]) рецензій мають особливості відтворення, які далі розкриємо.

Результати аналізу заголовків рецензій дослідника дають змогу визначити такі їхні типи: 1) заголовок, що повторює назву розглядуваного словника, доповнену бібліографічними відомостями, покликаючись передусім на саме видання (зокрема, «Практичний російсько-український словник. Д. В. У. 1924 р. Видання 3» [2]); 2) заголовок із довільним добром мовних засобів різних мов («Lexica. Сучасні українські словники практичного вжитку» [4]). Критик уводить, як бачимо, до заголовка оцінювальної статті латинськомовний компонент (*Lexica*), позаяк, зауважимо, він був поліглотом, а також добре знав старогрецьку мову й латину.

Для найменування особи автора рецензованого словника М. Йогансен актуалізує такі моделі (подаємо з урахуванням частотності використання): 1) «прізвище без ініціала імені» (*Грінченко, Даль; Іваницький і Шумлянський, Іваницький-Шумлянський* [4, с. 9]); 2) «(варіанти) скорочення прізвищ без ініціалів імені» (*Іван.-Шумлянський* [2, с. 33], *Іван.-Шумл., Іван.Шумл.* [4, с. 9]); 3) «ініціал

імені + прізвище' (Л. Савченко [4, с. 10]). Рецензент також послуговується одиницями *автор, знавець мови, складач* тощо. Водночас у рецензії «Практичний російсько-український словник. Д. В. У. 1924 р. Видання 3» [2, с. 33–34] відстежуємо, що Майк Гервасійович жодного разу не згадує ні імені, ні прізвища автора / авторів словника, навіть уникає лексем на його / їхнє позначення. Можливо, це зумовлено негативною його оцінкою, можливо, тим, що в самому виданні не зазначені його впорядники, а можливо, прагненням досягти економії мовних засобів.

У критичних публікаціях для вираження авторських переконань М. Йогансен застосовує насамперед такі мовні одиниці: займенники першої особи множини (*наше завдання, наша рецензія*); форми дієслів у першій особі множини теперішнього часу (*минаємо, вбачаємо, знаходимо* тощо), однак почасти використовує і минулого часу («Ми *оминали* рецензуючи де-які огріхи правописні <...>» (тут і далі в цитатах зберігаємо орфографію та пунктуацію тексту-оригіналу) [2, с. 34]). Усе зауважене засвідчує креативне, особисте й самостійне ставлення рецензента до експертованих ознак словників.

Майк Гервасійович дотримується логічного й послідовного презентування підсумків досліджування словників. Наприклад, для їхнього переліку застосовує вставні слова *по-перше* («По-перше словник поділяє з указаними словниками ту хибу, що не так дбає повнотою російського конче потрібного матеріалу <...>» [2, с. 33]; «По-перше руський текст і цілком неповний і цілком непоправний» [4, с. 10]), *по-друге* («Взагалі, по-друге, вибір слова дуже невдалий» [2, с. 33]; «По-друге, перекладова частина шкутильгає на всі чотири» [4, с. 10]) і почасти також для вираження, як видається, нетерпіння, незадоволення якістю словника – *нарешті* («Нарешті до чого читачеві такі слова як “волкодлак, ворса, вот-ще, вошанка, воронечий, впалий, вояж, впрах” (стор. 17, 18)?» [2, с. 33]) або *кінець кінцем* («Кінець кінцем треба завважити, що словничок поділяє спільну хибу всіх дотеперішніх словників» [2, с. 33]).

Водночас, викладаючи результати аналізу лексикографічних видань у своїх рецензіях, М. Йогансен оминає узвичаєності, починає з основної частини й «опускає» компоненти вступу, а саме констатування факту появи словника, підкреслення його важливості, актуальності. Наприклад, одразу в першому абзаці рецензії на «Практичний російсько-український словник. Вид. 3-є» критик констатує його незначний реєстр: «Невеличкий словничок на півтора десятки тисяч слів приблизно» [2, с. 33]. Рецензент акцентує на замалому обсязі аналізованого джерела, використовуючи словосполучення *маленький словник, коротесенький словничок* [2, с. 33].

Стиль критики М. Йогансена оригінальний, почасти кваліфікуємо як різкий, навіть емоційно-експресивний, імпульсивний. Виважені доведення автор ув'язує, як видається, з оцінно-експресивною конотацією, відповідно, емоційно-експресивною оцінкою словника, зреалізовуючи її знаками пунктуації (!?), що насамперед властиві презентуванню емоцій у художньому й публіцистичному стилях мовлення. Зокрема, рецензент формулює питання і не стримується, дає відповіді-«імпульси» на них, як-от: «Нарешті до чого читачеві такі слова як “волкодлак, ворса, вот-ще, вошанка, воронечий, впалий, вояж, впрах” (стор. 17, 18)? Невже ж тільки за для того, що би подати українські “вовкулака, строкатий, марно, церата” і т. д. Такий “мертвий груз” річ припустима в великому словникові, та ніяк не в такому, де немає слів “сеять, сладкий, смело, советский” <...>, а натомість є загадкове слово “сковородник” (!) і не менш *химерне* “скороспешний”»; «Питання: що робитиме з цим матеріалом читач коротесенького словничка, не знаючи української мови? І чому наприклад “шамкий” може значити “скорий”, а не може значити “проворний, приткий”. Виходить, що можна сказати “шамкий потяг”, але не можна сказати “шамкий хлопець”?!» [2, с. 33].

Зауважимо, що М. Йогансен управно вкраплює в оцінювальні судження щодо значущості словників фразеологічні одиниці, зокрема *мертвий груз, шкутильгати на всі чотири* та ін. На авторське переконання, вони дають змогу донести до укладачів видання і його користувачів оцінку інформацію, узагальнивши та експресивно-емоційно наповнивши значення, актуалізувати їх увагу, а також простежити особливості національного менталітету через національні конотації.

Натомість побудову рецензій визначаємо ритмічною і динамічною, що пов'язуємо із захопленнями критика. Зокрема, М. Йогансен любив, як відомо, грати у більярд, теніс, футбол, а також полювати, їздити на велосипеді. Зазначені активні види ігор та занять сприяють інтелектуальному розвитку й цілеспрямованості, а також різнобічному тактичному мисленні. Поза тим, сам автор у вірші «Ах життя моє дороге...» (1929) описує своє життя в спортивному стилі, порівнюючи його з м'ячем, як-от: «Ах життя моє – кругле, як м'яч, Пружне й палюче, як любов. Падай. Злітай. Смійся. Плач. Цілуй дужче, знов і знов».

Характерним для рецензій М. Йогансена є використання безособово-предикативних прислівників, або слів категорії стану, зокрема *потрібно, треба*, що виражають імперативність, категоричність щодо оцінювання параметрів словників, установлення доцільності / недоцільності застосування певних принципів їх створення, наприклад: «Матеріал узятий з словників *треба* було якось розкласти, розкласифікувати й подати зручно для читача, що не знає української мови»; «<...> чверть [варіантів

перекладу до слова *палка*] треба було розмістити по інших словах» [2, с. 33–34]; «Та виконання *треба* визнати за невдале» (курсив автор. – Т. П.) [4, с. 9].

Відзначаємо категоричність і безкомпромісність М. Йогансена як критика, це підтверджують такі його негативні оцінки деяких аспектів словників: «Цей принцип не обговорений у передмові та й обговорений він для маленького словника *геть нікуди не годиться*, бо читач може скласти собі думку, що всі неподані російські слова по українські писатимуться однаково з російськими» [2, с. 33]; «вибір слів *дуже невдалий*. Є, то правда майже всі діловодні вирази (хоча під словом «смета» немає слова кошторис (!)), але добір інших слів просто *дивний*» [2, с. 33]; «“Брак часу” достатнє виправдання для 1-го, але не для 3-ого видання» [2, с. 33]; «Однак *хиб* словник *мас чималенько, остільки, що тепер його перевидавати було-б мабуть річчю недоцільною*»; «словник *геть неповний*, а саме практичний; отже, слова ці становлять *сутий баласт* у тексті»; «величезні гнізда слів для перекладу одного російського. Так слово *палка* має 55 перекладів, при чому з них очевидно, три чверти *непотрібні зовсім*» [4, с. 9]; «Так саме як і Іваницький-Шумлянський, словник Дубровського *перестарів і новітніх слів не має*. В тім споживча вартість словника Дубровського зараз, мабуть, вища від вартості словника Іваницького-Шумлянського: для недосвідченого перекладача вони обидва *мало годяться*, а для вправного робітника, що знає українську мову, може стати в пригоді з цих двох тільки словник Дубровського» [4, с. 10]; «словничок *нічого не вартий*. <...> не то для серйозної роботи, а й для потреб абиякого службовця, з що найобмеженішим запасом слів і найскромнішими вимогами він *абсолютно не придатний*» [4, с. 10] (курсив автор. – Т. П.). У критичних висловлюваннях рецензента відстежуємо прагнення показати своєрідність розвитку української мови самостійного народу і перспективу національного мовознавства.

У розглядуваному часописі «Нова книга» (№ 7–8 за 1925 р., у розділі «Огляди й реферати») М. Йогансен присвячує українським словникам практичного вжитку, що побачили світ від 1917 р., оцінювальну публікацію «Lexica. Сучасні українські словники практичного вжитку» [4, с. 9–10]. Натомість О. Черемська вналежне названу працю до теоретичних статей [10, с. 188], проте робота має всі ознаки оцінювальної статті аналітичного характеру, зокрема, унікальної рецензії на лексикографічні джерела, позаяк у ній критик оцінює і порівнює між собою сім словників.

Зауважимо, що й сьогодні під час підготування видання «В. Дубровський. Словник московсько-український» серії «Лексикографічна

спадщина України» впорядники спиралися на викладені саме в зазначеній рецензії оцінки М. Йогансена стосовно значущості словника В. Дубровського. Про це згадує П. Гриценко у передмові до названого джерела, порівн.: «Російсько-український словник В. Дубровського вирізнявся на тлі подібних численних словників. Це підкреслювали і критики. Так, М. Йогансен, розглядаючи українські словники 1917 і кількох наступних років, вирізняв для докладного аналізу “Російсько-український словник” С. Іваницького і Ф. Шумлянського <...> та “Словник московсько-український” В. Дубровського <...>. Зокрема, <...>, він зауважив їхню спільну рису – наведення багатьох українських відповідників до одного російського еквівалента, що він уважав вадою цих лексиконів» [1, с. 5].

Поставивши завдання «розглянути <...> словники, що вийшли з 17-го року і то тим докладніше, що ближчий своїм виходом словник до нашого часу», М. Йогансен рішуче й сміливо експертує їхню якість, проте не відтворює повних найменувань, а лише називає їхніх авторів, а також установлює цінність словників, видрукуваних раніше 1917 р., а саме (подаємо повні назви праць):

1) «Словарь російсько-український: у 4 т.» (1893–1898) М. Уманця, А. Спілки – «солідний словник Уманця й Спілки. На багатьох нових українських прозаїках, і саме на найкращих, позначився вплив цього словника» [4, с. 10]. Припускаємо, що Майк Гервасійович у висловленому натякає на важливу роль аналізованого словника насамперед і в його становленні як нового українського прозаїка, а також мовознавця, лексикографа й критика;

2) «Словарь української мови: в 4 т.» (1907–1909) за редакцією Б. Грінченка – «капітальна праця, <...> зостається й зостанеться на довший час єдиною, єдиним Thesaur’ом української мови», «солідна праця, пам’ятник величезної трудолюбності й великого знання» [4, с. 9–10];

3) «Словник російсько-український» (1918) П. Терпила – «плохенька, на швидку нитку сшивана праця, що її тепер вилучено з продажу і продається як “Полный украинский словарь вместо рубля за пять копеек”» [4, с. 9];

4) «Російсько-український словник: Тт. I–II» (1918) С. Іваницького, Ф. Шумлянського – «через довгий час правив і править і по цей час за головну підручну книгу для перекладачів газет, брошур і т. н.» [4, с. 9];

5) «Словник московсько-український» В. Дубровського (1918) – «Його кращий складав знавець мови і дбав головне про те, щоби якомога більше завести перекладових варіантів» [4, с. 9];

6) «Практичний російсько-український словник» (1924) – «поширився через дешеву ціну і малий розмір» [3, с. 10]. Критик визначає перспективу цього словника через призму долі російсько-українського словника В. Терпила: «Доля цього словника буде, дискредитувавши про службовців і

всіх інших споживачів цього словника українську мову й українську книжку, розбазаритись, як це сталося зі словником Терпила на вулиці» [4, с. 10];

7) «Практичний українсько-російський словник» Л. Савченко (1923) – «Новіший словник <...> ще слабший за Дубровського» [4, с. 10].

Висновуючи щодо значущості розглядуваних джерел, М. Йогансен констатує неперевершену цінність словника української мови за редакцією Б. Грінченка («словник Дубровського мало дає проти Грінченківського <...>. Новіший словник Л. Савченка ще слабший за Дубровського» [4, с. 10]), визнаючи його своєрідним «мірилом-орієнтиром» якісної, цінної лексикографічної продукції і порівнюючи з ним інші словники. Загалом розглядувана рецензія – це полірецензія, скомпонована сукупність рецензій (різних їхніх типів за обсягом інформації – рецензії-репліки, рецензії-анотації, рецензії-відгуку, див. про це [7, с. 251; 8, с. 298–299, 507]) на сім словників, визначається мозаїчністю інформації, частим її перехрещуванням, коли автор удається до порівняльно-зіставного аналізування джерел. Водночас М. Йогансен, здається, ніби поспішає жити й працювати, оскільки відчуває наближення своєї смерті, про це пише в «Автобіографії» (1929): «<...> умру в 1942 році і, оселившись в царстві тіней, буду вести розумну бесіду з Гезіодом, Гайне <...>».

Осягнувши зміст і вартість здобутків тогочасної лексикографії, критик убачає перспективу тогочасного українського словникарства у створенні нового практичного перекладного словника. Фактично Майк Гервасійович прилюдно вмотивовує принципи укладання новітнього практичного українсько-російського словника, зокрема, «використавши добре газету й популярну книжку <...>, на підставі Грінченкового словника <...>, викинувши багато слів, що їх тепер не здибаєш у жадній книжці, у жадній газеті, викинувши слова недавно позичені з чужих мов і додавши нові значіння слів» [4, с. 10]. Однак науковець припускає, що й «такий словник не зможе ніяк усунути потребу в словникові Грінченка» і доведеться його перевидавати без змін, оскільки його редагування потребуватиме багато часу, а «перевидання <...> словника мало-б величезне практичне значіння в справі доцільної українізації радапарату й поліпшення мови газети і книги» [4, с. 10].

Характерним елементом у рецензіях М. Йогансена є приділення уваги потенційним читачам, зокрема: «до чого читачеві такі слова як “волкодлак, ворса, вот-ще, वोцанка,

воронечий, впалий, вояж, впрах” (стор. 17, 18)?» [2, с. 33]; «що робитиме з цим матеріалом читач коротесенького словничка, не знаючи вкраїнської мови?» [2, с. 33]; «Матеріал <...> треба було якось розкласти, розкласифікувати й подати зручно для читача, що не знає української мови» [2, с. 33–34]; «Цей принцип <...> геть нікуди не годиться, бо читач може скласти собі думку, що всі неподані російські слова по вкраїнські писатимуться однаково з російськими» [2, с. 33].

Переконані, що із часом багатогранну наукову спадщину М. Йогансена, що переливається «галографічними» концептуальними положеннями, гідно оцінять, його погляди набудуть широкої популярності й розвитку. Викладене вище – це лише окремі штрихи, що оприявнюють особливості й індивідуально-авторські ознаки критичного мовомислення мовної особистості рецензента М. Йогансена.

Отримані результати студіювання критичного дискурсу, зокрема рецензій на словники щодо відстеження особливостей та ознак ідіостилу М. Йогансена як критика, специфіки вияву його авторського «я» в мовному оформленні, дають змогу зробити такі висновки.

1. У проаналізованих рецензіях на словники виявляється авторська особистість критика М. Йогансена вглядового типу (термін увів Ю. Шевельов), а також рецензента з глибокою і широкою ерудицією, високим рівнем критичного мислення.

2. Індивідуальність стилю критики М. Йогансена надзвичайно виразна, почасти з емоційно-експресивними конотаціями, що пов'язані з вираженням особистого ставлення рецензента до аналізованого матеріалу.

3. Критичний дискурс М. Йогансена – це своєрідна інтелектуальна лабораторія, де він віддає частину себе й установлює цінність лексикографічних видань, здійснює їхній порівняльно-зіставний аналіз.

4. Оригінальні оцінні конструкції, якими пересипані рецензії, подекуди презентовані фразеологічними одиницями, вияскравлюють сутність індивідуальних смислів мовної особистості критика.

Головний підхід М. Йогансена щодо оцінювання словників – постулювання концепції «вірності» українській мові, прагнення її розвинути з оперттям на сучасні напрацювання і кращі здобутки національної лексикографії.

Перспективу дослідження простежуємо в потребі висвітлення ознак ідіостилу критика М. Йогансена на матеріалі рецензій на монографії, навчальні посібники й підручники, збірники наукових статей.

Список використаної літератури

1. Гриценко П. Передмова. В. Дубровський. Словник московсько-український / Вид. підготували: П. Гриценко, О. Кацімон, В. Прикордонний, Я. Прикордонний, І. Тарасов; Ін-т укр. мови НАН України. Київ: КММ, 2013. 464 с. (Серія «Лексикографічна спадщина України»).

2. Йогансен М. Практичний російсько-український словник. Д. В. У. 1924 р. Видання 3. *Нова книга*. Харків, 1925а. № 2. С. 33–34. Рец. на слов.: Практичний російсько-український словник. Вид. 3-є. Харків: ДВУ, 1924. 167 с.
3. Йогансен М. Як будується оповідання. Харків: Книгоспілка, 1928. 145 с.
4. Йогансен М. Lexica. Сучасні українські словники практичного вжитку. *Нова книга*. Харків, 1925б. № 7–8. С. 9–10.
5. Карікова Н. М. Рецензійна діяльність М. Йогансена-мовознавця. *Virtus: Scientific Journal*. 2017. № 16. Р. 144–148.
6. Петрова Т. О. Особливості композиції рецензії на термінологічний словник. *Лінгвістичні дослідження*. Харків, 2020. Вип. 52. С. 177–193.
7. Петрова Т. О. Українська термінографічна критика: становлення, розвиток та перспектива (на матеріалі критичної оцінки термінологічних словників). Харків : Майдан, 2021. 460 с.
8. Петрова Т. О. Українська термінографічна критика: історія, теорія, практика: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Вінниця, Одеса, 2024. 535 с.
9. Червінська Л. Ф., Дикий А. Т. Показчик з української мови: Матеріали по 1929 рік: бібліограф. показчик / Харків. держ. наук. бібліотека ім. В. Г. Короленка, Відділ україніки. Мюнхен: Verlag Otto Sagner, 1985. 292 с.
10. Черемська О. С. Майк Йогансен як мовознавець. *Культура слова*. Київ, 2016. № 84. С. 185–193.
11. Шевельов Ю. Два стилі літературної критики. *Не для дітей. Літературно-критичні статті та есеї*. Нью-Йорк: Пролог, 1964. С. 215–234.
12. Danylenko A. Kharkiv School. *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online*. URL: <https://referenceworks.brill.com/display/entries/ESLO/COM-036331.xml> (дата звернення: 16.11.2024).

Надійшла до редакції 21 листопада 2024 р.

Прийнята до друку 25 грудня 2024 р.

References

1. Hrytsenko, P. (2013). Preface. V. Dubrovsky Moscow-Ukrainian dictionary / Edited by: P. Hrytsenko, O. Katsimon, V. Prykordonnyi, Ya. Prykordonnyi, I. Tarasov; Institute of the Ukrainian language of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: KMM, 2013. 464 p. (Series “Lexicographic Heritage of Ukraine”) [in Ukrainian]
2. Johansen, M. (1925a). Practical Russian-Ukrainian dictionary. USE. 1924. Edition 3. *New book*. Kharkiv. No. 2. P. 33–34. Rev. on dictionary: Practical Russian-Ukrainian dictionary. 3d edition. Kharkiv: USE, 1924. 167 p. [in Ukrainian]
3. Johansen, M. (1928). How the story is built. Kharkiv: Knygospilka. 145 p. [in Ukrainian]
4. Johansen, M. (1925b). Lexica. Modern Ukrainian dictionaries of practical use. *New book*. Kharkiv. No. 7–8. P. 9–10. [in Ukrainian]
5. Karikova, N. M. (2017). Review activity by M. Johansen, a linguist. *Virtus: Scientific Journal*. 2017. No. 16. P. 144–148. [in Ukrainian]
6. Petrova, T. (2020). Composition Features of Terminology Dictionary Review. *Linguistic studies*. Kharkiv, 2020. Vol. 52. P. 177–193. [in Ukrainian]
7. Petrova, T. O. (2021). Ukrainian terminography criticism: formation, development and perspective (based on critical assessment of terminology dictionaries). Kharkiv: Maidan, 460 p. [in Ukrainian]
8. Petrova, T. O. (2024). Ukrainian terminography criticism: history, theory, practice. Thesis for the Doctoral Degree in Philology : 10.02.01. Vinnytsia, Odesa, 535 p. [in Ukrainian]
9. Chervinska, L. F., Dykiy, A. T. (1985). Index of the Ukrainian language: Materials up to 1929: bibliography. Index / Kharkiv state scientific library named after V. G. Korolenko, Department of Ukrainian Studies. Munich: Verlag Otto Sagner. 292 p. [in Ukrainian]
10. Cheremskaya, O. S. (2016). Mike Johansen as a linguist. *Word culture*. Kyiv. No. 84. P. 185–193. [in Ukrainian]
11. Shevelyov, Yu. (1964). Two styles of literary criticism. *Not for children. Literary and critical articles and essays*. New York: Prologue. P. 215–234. [in Ukrainian]
12. Danylenko, A. Kharkiv School. *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online*. URL: <https://referenceworks.brill.com/display/entries/ESLO/COM-036331.xml> (date of application: 16.11.2024). [in English]

Submitted November 21, 2024.

Accepted December 25, 2024.

Tetiana Petrova, Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian Language; V. N. Karazin Kharkiv National University (Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: t.petrova@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9534-9891>

Mike Johansen Critical Discourse

The article characterizes the features of M. Johansen critical discourse on the material of the texts of dictionary reviews. It is determined that the individual thinking style of the scientist, his creative approaches to solving certain problems are expressed during the critical evaluation of the works of other scientists.

The relevance of the research is motivated by the need to analyze M. Johansen's reviews of dictionaries, which are a valuable component of his critical discourse, to understand and characterize the phenomenon of his linguistic personality as a reviewer.

The purpose of this study is to characterize the features of dictionary criticism and the features of M. Johansen critical discourse based on the material of dictionary reviews.

Dictionary review is a tool for improving the quality of national dictionary production and at the same time an integral genre that combines features of scientific communication, language criticism, and source studies, which involve examination and evaluation of dictionaries. The review genre is primarily presented in critical discourse.

It is established that the analyzed reviews of dictionaries reveal the author's personality of the critic M. Johansen of the observant type (the term by Y. Shevelev), as well as represent him as a reviewer with a deep and wide erudition and a high level of critical thinking.

It is determined that the individuality of M. Johansen style of criticism is extremely expressive, partly with emotional and expressive connotations, which are connected with the expression of the reviewer's personal attitude to the analyzed material.

It is found that M. Johansen critical discourse is a kind of intellectual laboratory, where he gives a part of himself, establishes the values of dictionaries, and carries out their comparative analysis.

The original evaluative constructions which are abundant in the reviews, sometimes presented with phraseological units that highlight the essence of the individual meanings of the linguistic personality of the critic, are traced.

The main approach of M. Johansen to evaluating dictionaries is to postulate the concept of "loyalty" to the Ukrainian language and to strive to develop it on the basis of the modern developments and best achievements of national lexicography.

Key words: discourse, genre, criticism, lexicography, dictionary, style, review.
